

В І Д Г У К

офіційного опонента

доктора мистецтвознавства Лагутенко Ольги Андріївни

на дисертацію ЄФІМОВОЇ Марії Петрівни

«Дизайн дитячої книги України:

проектно-художні принципи і засоби»,

представлену на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.07 - дизайн

Дисертаційне дослідження Марії Петрівни Єфімової присвячено темі, яка є абсолютно актуальною для сучасного розвитку такої галузі графічного дизайну як творення книжки для дітей. Ця формотворчість синтезує в собі цілий комплекс завдань, відповідаючи на численні запити, що походять від різних сфер практичної та наукової діяльності – педагогіки, маркетингу, соціології, психології, інженерно-технологічної галузі і, нарешті, галузі дизайну. Тож творча діяльність обумовлюється значною кількістю чинників впливу, нехтування кожним з яких вкрай негативно позначається на її результатах. Дисертація Єфімової М. П. спрямована на заповнення найменш дослідженої царини – наукового узагальнення й обґрунтування всієї сукупності проектного інструментарію, наявного в арсеналі митця-проектувальника, та встановлення методично-структурних зв'язків між його складовими.

Прикметно, що дослідження виконано викладачем, практиком з певним досвідом роботи, який з наукової точки зору осмислює й унаочнює заявлену проблематику, пропонує й обґрунтовує шляхи її вирішення.

В роботі ретельно розглянуто та відображено погляди фахівців багатьох галузей знань, дотичних до проблематики проектування дитячої книги. Дисертанткою доведено, що дизайн-практика нагально потребує теоретичного базису, без якого втрачається сутність самої дизайн-діяльності, нівелюються її проектно-прогностичні засади. Таким чином, наукова розвідка Єфімової Марії Петрівни являє собою актуальне дослідження, націлене на формування

науково-теоретичних та методологічних основ дизайну книжки для дітей. Зважаючи на те, що така продукція має широкий спектр попиту, можна стверджувати, що обрана тема дисертації має високий практичний сенс.

В представленій на розгляд дисертаційній роботі автор послідовно і методично вирішує поставлені завдання, пов'язані з аналізом ступеню вивченості проблеми, з розкриттям її теоретичних та фахово-методологічних аспектів. Дисертантка проводить структурування термінологічного апарату, систематизацію та впорядкування великого обсягу різноманітної інформації як текстового, так і візуального порядку.

Авторка скеровує увагу на виявлення критеріїв для побудови типології дитячої книги, для класифікації дитячої книги за віковим критерієм, за способом роботи, способом сприйняття інформації. Дисертантка виводить структурні рівні книжки для дітей та розглядає змістовий, образотворчий та архітектонічний аспекти у проектуванні дитячої книги друкованого, електронного та альтернативного формату.

Велику увагу дослідниця приділила розгляду і класифікації книжкових форм, конструкцій та матеріалів, які відповідають на різні мотивації споживачів, співставлення яких надало можливість отримати об'єктивну картину необхідного дизайнеру проектно-художнього інструментарію, дозволило встановити зв'язок між його складовими та окреслити закономірності користування ним в дизайні книжок для дітей.

Виклад матеріалу детально структурований і складається з чотирьох розділів, кожен з яких всебічно розкриває шляхи вирішення заявленої проблематики. Додатки у вигляді упорядкованих схем, таблиць, альбому ілюстрацій, суттєво збагачують представлений текстовий матеріал.

В першому розділі автор проводить аналіз літературних джерел, які висвітлюють заявлену тему з різних позицій: книгознавчої, мистецтвознавчої, технологічної, психологічної, педагогічної. Авторка виявляє цілий вузол питань: від необхідності переосмислення завдань художньої творчості в дизайні, до констатації вивченості лише окремих аспектів дизайну дитячої

книжки. До низки заявлених питань також додається принципова значущість взаємодії складових у інтегрованих процесах і явищах, таких як дизайн-діяльність та об'єкти її проектування, інтегрованість яких сприймається переважно аксіоматично, не маючи певного визначення й достатнього ступеня наукової висвітленості.

Важливо, що при виявленні усієї сукупності чинників, які впливають на дизайн книжкових видань для дітей, авторка зберігає наукову об'єктивність, що дозволило розвинути та унаочнити пріоритетності естетичної, а не техніко-економічної складової дизайну.

Слід підкреслити, що розглянута дисертанткою проблематика вкотре стверджує зростаюче розгалуження знань з мистецтвознавства, з одного боку, та їх синтез з іншими галузями, специфічними та відмінними для кожної з спеціалізацій дизайну, що виразно окреслює тенденцію до виокремлення дизайну у самостійну наукову спеціальність. Наголошений й доведений автором дослідження синтез наукових знань вказує на потребу заглибленого вивчення специфічних проблем кожної зі спеціалізацій та залучення до їх вирішення фахівців з суміжних галузей. Об'єктивність вивчення закономірностей творчого процесу, на результати якого важелі соціології та психології впливають не меншою мірою, ніж мистецтвознавчі критерії, спонукає до серйозних роздумів щодо нових наукових основ аналізу творів та їх соціо-культурного оцінювання.

У другому розділі дисертантка розглядає еволюцію книжки для дітей у світі та в Україні зокрема. В окремий період виділено кінець XX – початок XXI століття, що пов'язано з застосуванням інноваційних технологій. Саме цьому періоду переважно присвячено дисертаційне дослідження, тому історія книги для дітей розглянута побіжно і викликає деякі питання. Дуже цінним в цій частині роботи є проведення аналізу продукції видавництва України від 1991 року й по сьогодні. Автор розподіляє видавництва за регіональним визначенням, виявляє їх орієнтованість на певні вікові категорії споживачів, переважаючу тематику видань, пануючі конструкції, техніки ілюстрування.

інноваційні технології. Це дозволяє Марії Петрівні Єфімовій вперше представити аналітичну картину розвитку книговидавництва у секторі дитячої книжки в Україні останніх трьох десятиліть.

Освітньо-пізнавальна, комунікативна, ігрова функції книги розглянуті як різні засоби пізнання світу дитиною через книжку, підкреслено, що мультифункціональність стала домінантою у електронних виданнях. Особливо цікавими є підібрані авторкою зразки книг, нових у класифікації за способами їх сприйняття дитиною: тактильні, густусні, ароматичні, окрім більш традиційних візуальних та звукових. Аналогічно, у підрозділі 2.4 приваблює представлення книги як альтернативного об'єкту у предметно-просторовому середовищі. В цілому подана автором типологія та класифікація дитячої книги є переконливою та підтриманою логічно побудованими таблицями та наведеними прикладами.

У третьому розділі автор відображає складові проектного інструментарію сучасних дизайнерів: від класифікації конструктивних рішень до «класичних» засобів художньо-образного впливу – арсеналу графічних форм і кольорів. Заслужовує на повагу не тільки вміння автора адаптувати наукові доробки своїх попередників до заявленої проблематики, посилаючись на їхні тези й висновки, а й здатність коментувати їх, спираючись на наявний фактологічний матеріал – дитячу книжку, що існує на споживчому ринку.

Зміст четвертого розділу зумовлений прагненням систематизувати всю сукупність визначених у першому розділі чинників впливу на продукт дизайну видань для дітей, необхідністю врахувати їх сукупну дію. З ґрунтовністю дослідника, Єфімова М. П. розглядає сучасні принципи і прийоми формотворення дитячої книги в Україні. Авторка ретельно зважає переваги та недоліки глобалізації, визначає національні чинники в дизайні сучасної книги для дітей. Аналізуючи інноваційні технології, дослідниця розглядає численні методи стимуляції споживчого попиту товарів, порівнює їх з визначеними засобами психологічного впливу, розглядає форми їх художньо-образного закріплення. Ґрунтовний аналіз та всебічне висвітлення складових дозволяють здійснити їх

узгодження, та, певною мірою, досягти універсалізації у визначенні подальших проектних спрямувань, що розглядаються авторкою як проектні концепції.

Автору вдається уникнути поверхневості та розпорошеності у викладенні матеріалу, утримати логіку аналізу. Відтак, наукова позиція, матеріал, наданий для її висвітлення, сприймаються переконливо. Дисертаційна робота приваблює влучними спостереженнями, цікавими міркуваннями, що завершуються обґрунтованими розділовими та підсумковими висновками.

Разом з цим, робота Єфімової Марії Петрівни з її високим професіоналізмом і майже вичерпним висвітленням всіх матеріалів, дотичних до теми, не позбавлена певних суперечностей і дискусійних моментів. Відзначимо наступне:

1. Розглядаючи історію книги, визначену як всесвітня, варто було приділити увагу особливим формам книг у культурі Китаю (книга-метелик, бамбукова книга, шовкова книга), у культурі Індії (книга потхі), особливостям декорування паперу у культурах Японії та країн Близького Сходу. Було б цікаво провести паралелі цих традиційних форм з інноваційними формами дитячих книжок, з використанням різних матеріалів і засобів впливу на естетичні, тактильні, кінетичні способи сприйняття. В тексті лише побіжно згадується, що «книга-гармошка походить з Китаю» (С.119).
2. Аналогічно, вважаємо, потрібно було вказати, що прообразом карткової книги (с.74 тексту дисертації) була книга культури Месопотамії. Адже відомо, що в бібліотеці Ашурбаніпала окремі керамічні таблетки, вкриті клинописом, зберігалися у спеціальних дерев'яних шухлядах, єднаючись таким чином і створюючи, наприклад, книгу «Епос про Гільгамеша». Відповідно, така форма книги є більш давньою, ніж книга-кодекс.
3. У таблиці, наведеній у додатках на с.159 під назвою «Історія формування дитячої книги у світовому та вітчизняному аспектах»

існування форм «табличка-модель» та «книга-сувій» припадає на III тис. до н.е. – XII ст., а «книга-кодекс» починає існування лише з XIII ст. Але ж книга у формі кодексу появилася у культурі Давнього Риму в I ст. н.е. і мала розвиток у культурі Візантії від IV ст. Коли ж мова йде про рукописну книгу-кодекс на терені Київської Русі, у тексті дисертації та в авторефераті датування визначено вірно.

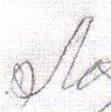
4. Незгоду викликає твердження автора про «недостатню кількість дитячої літератури» на території Радянського Союзу у 1960-1970-ті роки (С.54). Попри те, що, як пише автор, «масового поширення набули ідеологічно спрямовані видання для дітей» (С. 54), були й видання світової літературної класики, казок, що виходили величезними накладками. Саме над такими книжками працювали талановиті художники, знаходячи у мистецтві книги «віддушину» від тиску ідеологічної цензури методу соцреалізму.
5. Варто звернути увагу на прикрі помилки в написанні прізвищ: так у бібліографії зазначено прізвище відомого автора видання «Архітектура книги» 1931 року «Л. Гессен», у тексті «Л. Гасен» (С.16), «Л. Гассен» (С.17, С. 99).

Втім, висловлені зауваження не зменшують високої оцінки дисертаційної роботи, натомість демонструють новизну та складність теми, що в цілому успішно розкрито здобувачем. В роботі утримано заявлену методику дослідження; змістове наповнення розділів й підрозділів відповідне їх назвам. Висновки до розділів та підсумкові є логічними й переконливими. Автореферат адекватно розкриває зміст дисертації, головні положення якої достатньо репрезентативно висвітлені у 8 статтях, опублікованих Єфімовою Марією Петрівною упродовж 2011-2015 років, а також оприлюднені на наукових конференціях та опубліковані у відповідних матеріалах конференцій, починаючи з 2013 року.

Враховуюче все вищесказане, вважаю, що представлена дисертація є завершеною науковою працею, написаною самостійно, з належною мірою

наукової обґрунтованості, на високому фаховому рівні. Вона містить ряд цінних нових положень і висновків. Її актуальність, окрім теоретичного аспекту, зумовлена необхідністю узагальнити різнохарактерний проектний досвід, накопичений як фахівцями з мистецтвознавства, так і представниками інших, суміжних, галузей. Розглянуте дослідження, безумовно, є сутнісною складовою науково-методичної бази дизайну, визначною віхою у формуванні алгоритмів проектування й оцінювання якості дитячої книги України.

Рецензована робота відповідає чинним вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор ЄФІМОВА Марія Петрівна цілком заслуговує присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.07 – дизайн.

О. А. ЛАГУТЕНКО,
доктор мистецтвознавства,
професор кафедри теорії
та історії мистецтв
Національної академії
образотворчого
мистецтва і архітектури

